

ДЕНИСОВСЬКИЙ М. Д.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
(Галицький коледж
імені В'ячеслава Чорновола)

ГАКАЛО І. Г.,
здобувач вищої освіти юридичного
відділення
(Галицький коледж
імені В'ячеслава Чорновола)

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.40>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Наукове дослідження присвячено вивченню інституту угод у кримінальному процесі, зокрема детальному аналізу чинного кримінально-процесуального законодавства та узагальненню наукових праць відомих дослідників у цій сфері. У статті подано аналіз поняття «інститут угод» у кримінальному процесі України, проведено коротку порівняльну характеристику видів угод у чинному законодавстві, досліджено особливості правового регулювання і практичного використання інституту угод у кримінальному процесі.

Констатовано, що законодавець закріпив зміст і характер інституту угод, які існують у кримінально-процесуальному законодавстві, а також процедуру їх укладання та виконання. Звернуто увагу на те, що нині, судячи з аналізу судової практики, існує ситуація, коли, не дивлячись на тривале застосування інституту угод у кримінальному процесі України, сторони угоди надалі продовжують допускати певні помилки і не повною мірою розуміють трактування згаданих норм чинного кримінально-процесуального законодавства щодо ініціювання, укладення, виконання угод, зокрема порядку апеляційного оскарження вироків, якими ці угоди затверджені. Відзначено те, що важливими наслідками укладення і затвердження угоди про визнання винуватості вважається обмеження кола суб'єктів, які мають право подати апеляційну скаргу, та наявність чітко визначених підстав, за якими може бути подана апеляційна скарга у цій ситуації.

Дослідження напрацювань багатьох науковців дало підстави зазначити, що нині відсутня єдина думка про процес застосування інституту угод у кримінальному провадженні. Проаналізувавши види угод, що існують у кримінальному процесі, та напрацювання багатьох науковців, слід зауважити, що кожен із них трактує їх зміст по-різному. У статті зазначено, що незважаючи на чітке закріплення законодавцем усіх положень про функціонування інституту угод, суб'єкти кримінального провадження допускають низку помилок під час їх укладання і виконання.

Крім того, опрацьовано та узагальнено практику укладання угод під час кримінального провадження.

Ключові слова: інститут угод, кримінальний процес, права сторін, кримінальне провадження, претензії потерпілого.

Denysovskiy M. D., Hakalo I. H. Legal regulation and characteristics of the institute of agreements in the criminal process of Ukraine

The scientific research is devoted to the study of the institute of agreements in criminal proceedings, which consists in a detailed analysis of the current criminal procedural legislation and generalization of scientific works of famous scientists in this field. The article presents an analysis of the concept of the institution of agreements in the criminal process of Ukraine, a brief comparative description of the types of agreements in current legislation, explores the features of legal regulation and practical use of the institution of agreements in criminal proceedings.

It is stated that the legislator has enshrined the content and nature of the institution of agreements that exists in the criminal procedure legislation today, as well as the procedure for their conclusion and implementation. Attention is drawn to the fact that as of today from the analysis of judicial practice there is a situation when, despite the long use of the institution of agreements in the criminal process of Ukraine, the parties continue to make certain mistakes and do not fully understand the interpretation of these rules. criminal procedural legislation on the initiation, conclusion, execution of agreements, including the procedure for appealing against verdicts by which agreements are approved. It is mentioned that the important consequences of concluding and approving a plea agreement are the limitation of the number of subjects entitled to file an appeal and the existence of clearly defined grounds on which an appeal can be filed in this situation.

A study of the work of many scholars has led to note that there is no consensus on the process of applying the institution of agreements in criminal proceedings. After analyzing the types of agreements that exist in the criminal process today and the work of many scholars, it should be noted that each of them interprets the concept of their content differently. The article notes that despite the clear enshrinement by the legislator of all provisions on the functioning of the institution of agreements, the subjects of criminal proceedings make a number of mistakes in their conclusion and implementation.

In addition, the practice of concluding agreements during criminal proceedings is elaborated and generalized.

Key words: *institute of agreements, criminal proceedings, rights of the parties, criminal proceedings, claims of the victim.*

Вступ. Угоди у кримінальному процесі України – це правовий інститут, який отримав законодавче закріплення у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) у 2012 році. Нині практика застосування цього правового інституту становить майже 10 років; це свідчить про те, що існує чималий «багаж» теоретичних досліджень дієвості цього інституту та ефективності застосування його на практиці. Незважаючи на таку позитивну динаміку збільшення загальної кількості укладених угод у кримінальному процесі та покращення якості їх змісту, говорити про те, що цей інститут належним чином утілений у практичну діяльність, ще завчасно, адже напрацювання єдиної практики застосування його норм триває й досі. Крім того, аналіз теоретичних положень і практичної сфери свідчить про наявність певних помилок, які допускають сторони та інші учасники кримінального провадження під час ініціювання, укладення і виконання угод у кримінальному процесі України. Враховуючи зазначену вище ситуацію, актуальними залишаються питання правового регулювання інституту угод у кримінальному процесі та його особливості.

Чимало науковців досліджували це питання, зокрема серед них варто згадати таких, як М. Л. Белкін, К. О. Довбенко, А. А. Кріпак, Є. В. Повзик, Н. Турман, В. Д. Чабанюк та інші.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження правового регулювання і характерних особливостей інституту угод у кримінальному процесі України.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання:

- визначити суть і надати теоретичну характеристику поняттю «інститут угод» у кримінальному процесі;
- проаналізувати види та особливості угод у кримінальному процесі;
- дослідити особливості практичного регулювання інституту угод у кримінальному процесі України.

Результати дослідження. У КПК України (розділ VI) містяться особливі порядки кримінального провадження. Одним із них є провадження на підставі угод (глава 35). Цей інститут – абсолютна новела кримінального процесуального законодавства, що потребує особливої уваги [1].

Угоди у кримінальному провадженні – це інститут кримінального процесу, спрямований на скорочення і спрощення процедури розгляду кримінальних проваджень, зменшення строків перебування осіб під вартою; заощадження ресурсів і часу, що витрачаються на розгляд кримінального провадження, а також на позасудове вирішення конфліктних ситуацій, зменшення навантаження на органи досудового розслідування і суд (суддю).

Відповідно до ст. 468 КПК у кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод:

- 1) угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим (далі – угода про примирення);
- 2) угода між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) про визнання винуватості (далі – угода про визнання винуватості) [1].

Угода про примирення – це добровільна угода між потерпілим і підозрюваним (чи обвинуваченим), у котрій узгоджуються умови відповідальності підозрюваного (або обвинуваченого) у разі вчинення ним дій, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також не пов'язаних із відшкодуванням шкоди дій, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого [2, с. 134-135].

Угода про визнання винуватості – це добровільна угода між прокурором та підозрюваним (чи обвинуваченим), у котрій названі сторони узгоджують умови відповідальності підозрюваного (або обвинуваченого) залежно від його дій після початку кримінального провадження або після вручення письмового повідомлення про підозру щодо співпраці у розслідуванні кримінального правопорушення [2, с. 135-136]. Головною метою запровадження таких угод є забезпечення принципу процесуальної економії, тобто процесуальне спрощення розгляду кримінальних проваджень і зменшення навантаження на органи досудового розслідування та суд (суддю), витрат на ведення процесу, зокрема задоволення інтересів сторін, наприклад, забезпечення потерпілому права на швидке та повне відшкодування заподіяної шкоди, а щодо обвинуваченого – звільнення від покарання та уникнення невизначеності щодо покарання в суді, у деяких випадках – застосування до нього альтернативного покарання або його зниження [3, с. 113-114].

Отже, за умови беззаперечного дотримання прав сторін і загальних засад здійснення правосуддя у кримінальному провадженні угоди можуть вдало і доцільно застосовуватись у кримінальному процесі України.

Відповідно до ч. 1 ст. 469 КПК угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного (або обвинуваченого). Варто нагадати, що зміна статусу особи з підозрюваної на обвинувачену відбувається тоді, коли прокурор направляє обвинувальний акт до суду. Тобто угоду про примирення потерпілий може укласти як під час досудового розслідування (з підозрюваним), так і під час судового провадження (вже з обвинуваченим).

Цікавим нововведенням також є положення про те, що домовленості стосовно угоди про примирення можуть укладати потерпілі, підозрювані або обвинувачені як самостійно, так і за допомогою захисників і представників, або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами (тобто єдиним обмеженням ведення цих переговорів вважається однозначна заборона брати в них участь слідчому, прокурору або судді). Водночас можуть залучатися

фахівці з цієї справи (тобто медіатори), котрі допомагають консультаціями обом сторонам у разі домовленості та складанні проєкту угоди [4, с. 23-25].

Незважаючи на те, що інститут угод уже досить тривалий час використовується на практиці та ч. 8 ст. 474 КПК України закріплює положення, відповідно до якого повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні є неможливим, з аналізу судової практики простежується ситуація, коли таке законодавче положення не враховується сторонами угоди під час укладення останньої. Прикладом цього може бути ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 15 лютого 2019 року у провадженні № 1-кп/761/1306/2019, із резолютивної частини котрої видно, що суд відмовив у затвердженні угоди, адже остання порушує законодавчі приписи, зазначені у ч. 8 ст. 474 КПК України [5, с. 214-219].

Тож, аналізуючи норми кримінального і кримінально-процесуального законодавства, виникає питання про те, чи можливо укласти угоду про примирення з особою (обвинуваченим), який раніше вже брав участь у процедурі примирення за іншим кримінальним провадженням? Фактично обвинувачений уже проходив через процедуру примирення, з ним була укладена угода про примирення, котра була затверджена судом, і ця угода виконана або не виконана обвинуваченим. У подальшому обвинувачений знову здійснив проступок, злочин невеликої або середньої тяжкості, або ж стосовно нього триває кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Чи має право ця особа повторно укласти угоду про примирення з потерпілим, відшкодувати заподіяну йому шкоду, а кримінальне провадження надалі здійснюватиметься відносно неї в особливому порядку? У цьому випадку з метою усунення «недобросовісності» обвинуваченого і зловживання можливістю черговий раз укласти угоду про примирення, доречно на законодавчому рівні закріпити положення, відповідно до якого угода про примирення може укладатись із тими обвинуваченими, які притягуються до кримінальної відповідальності у визначеній законодавством категорії злочинів уперше [6, с. 413-415].

Черговим важливим кроком після ініціювання укладення угоди про примирення вважається складання змісту угоди. Сам текст угоди про примирення має чітко відповідати нормам, установленим чинним законодавством. Важливим складником змісту угоди про примирення вважається встановлення розміру шкоди, завданої потерпілому. Якщо ж підозрюваний (тобто обвинувачений) відшкодовує шкоду грошима, тоді варто зазначити її розмір у грошовому еквіваленті. В угоді може бути визначено обов'язок відшкодовувати шкоду помісячно. У такому випадку сторони угоди мають чітко погодити дату, до якої помісячно має проводитися відшкодування завданих збитків до моменту досягнення результату (наприклад, до одужання потерпілого) [7, с. 170-172]. Щодо цього ВССУ в ухвалі від 11.04.2013 р. у справі № 5 2008км13 зазначив: «Закон не вимагає, щоб таке відшкодування або ж усунення шкоди було здійснено в повному обсязі. Важливо, щоб винним були задоволені претензії потерпілого. Зокрема, задоволення матеріальних претензій може здійснюватись і частками протягом періоду часу, визначеного сторонами». Тож ще одним обов'язковим складником угоди про примирення вважається встановлення строку відшкодування шкоди або перелік дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний (або обвинувачений) зобов'язаний вчинити на користь потерпілого, і строк учинення їх [2, с. 134-145].

У судовій практиці нині існує ситуація, коли, не дивлячись на тривале застосування інституту угод у кримінальному процесі України, сторони угоди далі продовжують допускати певні помилки і не повною мірою розуміють трактування згаданих норм чинного кримінально-процесуального законодавства щодо ініціювання, укладення, виконання угод, зокрема порядку апеляційного оскарження вироків, якими угоди затверджені. Зокрема, важливими наслідками укладення і затвердження угоди про визнання винуватості вважається обмеження кола суб'єктів, які мають право подати апеляційну скаргу, і наявність чітко визначених підстав, за якими може бути подана апеляційна скарга в цій ситуації. Незважаючи на такі законодавчі обмеження, на практиці побутують випадки, коли сторони та інші учасники провадження діють у супереччя нормам КПК України. Прикладом може бути ухвала Чернівецького апеляційного суду від 28 листопада 2019 року про відмову у відкритті про-

вадження. Згідно з матеріалами провадження, прокурор подав апеляційну скаргу на вирок суду першої інстанції щодо затвердження угоди про примирення і просив скасувати вирок суду у частині вирішення питання про долю речових доказів та постановити новий вирок, яким застосувати спеціальну конфіскацію автомобіля. Тобто прокурором, який подав апеляційну скаргу, не врахована вимога ч. 3 ст. 394 КПК України [5, с. 220-221].

Висновки. Підводячи підсумки, варто зазначити, що коло думок про інститут угод коливається від повного заперечення до не менш повного та беззастережного визнання. Досить часто термін “угода про визнання винуватості” часто викликає негативний образ прокурора та адвоката, котрі попри службові обмеження та етичні принципи, небезкорисно “торгуються” щодо вирішення справи. Сторони захисту та обвинувачення ніби “про щось домовляються”, а вже потім представляють своє рішення підсудному і судді, закінчуючи провадження на цьому етапі. Вони говорять про те, що часто суть такої угоди зводиться до того, що обвинувачений визнає себе винуватим у менш тяжкому злочині, ніж фактично вчинив, а в обмін на це особа, яка підтримує обвинувачення, вимагає призначення м’якого покарання, ніж те, яке могло би бути за принципового підходу до розслідування і судового розгляду справи. Супротивники інституту угод наполягають саме на тому, що він суперечить принципу об’єктивної істини, збільшуючи тим самим ризик судової помилки. Тож, орієнтуючись на досвід європейських країн, потрібно і надалі досліджувати вітчизняну правозастосовну діяльність із метою уникнення повторення чужих помилок, оцінювати ступінь досконалості законодавства та готовність практиків до сприйняття таких новел.

Отже, аналізуючи викладене вище, ми дійшли висновку, що Україна зробила вагомий внесок у розвиток кримінального процесу, особливо у сфері укладення угод. Позитивно оцінюючи такі нововведення положень КПК України щодо особливостей кримінального провадження на підставі угод, варто відзначити, що вони не вирішують досить багатьох важливих процедурних питань примирення сторін. Але і цей новий кримінальний процесуальний інститут варто максимально деталізувати, аби зменшити можливість різних зловживань під час укладення угод у кримінальному процесі України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012. №4651-17. Дата оновлення: 12.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.07.2021).
2. Повзик Є. В. Кримінальне провадження на підставі угоди про примирення та перспективи використання медіації у кримінальному процесі. *Слово Національної школи суддів України*. 2018. № 3. С. 134-145.
3. Турман Н. Процесуальний статус та роль медіаторів при укладенні угод у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 113-117.
4. Белкін М. Л. Угоди про визнання винуватості в кримінальному процесі України як чинник порушення прав приватних осіб. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 6. С. 23-28.
5. Кримінальний процес : підручник О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2019. 584 с.
6. Чабанюк В. Д. Удосконалення кримінального провадження на підставі угод: матеріальні та процесуальні аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 413-418.
7. Кріпак А. А. Деякі особливості укладання угоди про визнання винуватості у кримінальному процесі України через призму зарубіжного досвіду. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 170-181.

